

Dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring

Faglig sluttrapport

Bjørg Helen Nøstvold (Nofima), Anne Mette Ødegård (Fafo), Marianne Svorken (Nofima), Rolf Andersen (Fafo) & James A. Young (University of Stirling)

Nofima er et næringsrettet forskningsinstitutt som driver forskning og utvikling for akvakulturnæringen, fiskerinæringen og matindustrien.

Nofima har om lag 390 ansatte.

Hovedkontoret er i Tromsø, og forskningsvirksomheten foregår på fem ulike steder: Ås, Stavanger, Bergen, Sunndalsøra og Tromsø

Hovedkontor Tromsø:

Muninbakken 9–13
Postboks 6122 Langnes
NO-9291 Tromsø

Ås:

Osloveien 1
Postboks 210
NO-1431 ÅS

Stavanger:

Måltidets hus, Richard Johnsgate 4
Postboks 8034
NO-4068 Stavanger

Bergen:

Kjerreidviken 16
Postboks 1425 Oasen
NO-5844 Bergen

Sunnalsøra:

Sjølsengvegen 22
NO-6600 Sunndalsøra

Felles kontaktinformasjon:

Tlf: 02140
E-post: post@nofima.no
Internett: www.nofima.no

Foretaksnr.:

NO 989 278 835 MVA

Creative commons gjelder når ikke annet er oppgitt

Rapport

<i>Tittel:</i> Dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring	ISBN 978-82-8296-594-1 (pdf) ISSN 1890-579X
<i>Title:</i> Documenting Social Sustainability in Norwegian fishing industry and fleet	<i>Rapportnr.:</i> 15/2019
<i>Forfatter(e)/Prosjektleder:</i> Bjørge Helen Nøstvold, Anne Mette Ødegård (Fafo), Marianne Svorken, Pirjo Honkanen, Rolf Andersen (Fafo) & James A. Young (University of Stirling)	<i>Tilgjengelighet:</i> Åpen
<i>Avdeling:</i> Markedsforskning	<i>Dato:</i> 16. mai 2019
<i>Oppdragsgiver:</i> Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond (FHF)	<i>Ant. sider og vedlegg:</i> 17
<i>Stikkord:</i> Sosial bærekraft, arbeidsrettigheter, sikkerhet, flåte, industri	<i>Oppdragsgivers ref.:</i> FHF 901429
<i>Sammendrag/anbefalinger:</i> De siste 20 årene har det kommet stadig flere initiativer for sertifisering knyttet til miljømessig bærekraft. Kundene, først og fremst supermarkedene, har i senere år begynt å etterspørre dokumentasjon også på sosial bærekraft. En viktig del av bakgrunnen for diskusjonen omkring sosial bærekraft innenfor fiskerinæringen er saker om utnyttelse av arbeidere, som grove tilfeller av slaveri, drap og misbruk av fiskere i Sørøst-Asia. I Europa har det vært eksempler på dårlig sikkerhet i den britiske flåten, samt utnyttelse av utenlandsk arbeidskraft i irsk og skotsk fiskeri. Også land som Russland, New Zealand, Tyrkia, og Vest-Afrika har vært nevnt i denne sammenheng. I flere tilfeller har det også her hjemme vært flere negative oppslag i media om tilfeller av det man frykter er diskriminering og sosial dumping. Målet med prosjektet var å dokumentere lover, regler, kontrollrutiner og sanksjonsmuligheter rundt sikkerhet og arbeidsrettigheter i norsk fiskerinæring både i flåteleddet og for landindustrien. Man skulle også kartlegge dagens situasjon, gjennomføre en risikoanalyse og utarbeidet en kortversjon av dokumentasjonen som kan brukes av næringen opp mot kunder og andre interessegrupper. Arbeidet ble fundamentert i næring og markedet gjennom arbeidsgruppemøter, deltagelse og presentasjon på internasjonale seminarer og ved intervjuer og kvalitetssikring hos markedsaktører.	<i>Prosjektnr.:</i> 12227
<i>English summary/recommendation:</i> Reports about abuse, slavery and child labour in the international seafood industry has led to more attention and awareness of the problem, and there is now an increasing demand for the Norwegian seafood industry to document their social sustainability. In 2018 the Norwegian fleet consisted of more than 6000 vessels and over 11000 fishermen, and the onshore processing industry employed more than 9000 people. The project describes Norwegian laws and legislation, control regime, trade union involvement and opportunities for sanctioning violations of human rights, safety and working conditions and social security. The project is anchored in the seafood industry and the markets through workshops, participation in international and national seminars, and by interviews among key representatives in the industry and markets.	

Forord

Dette er faglig sluttrapport for prosjektet «*Dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring*», FHF 901429, finansiert av Fiskeri- og havbruksnærings forskningsfinansiering (FHF). Prosjektet ble gjennomført av en forskergruppe fra Nofima AS og FaFo, og ble ledet av Nofima AS.

Prosjektet er en oppfølging av forprosjektet «Krav til sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring», startet i desember 2017 og ble avsluttet i mai 2019. Målet med prosjektet var å dokumentere sosial bærekraft i norsk villfisknæring. Sluttproduktet skulle være i form av et dokument som kan benyttes av norsk fiskerinæring for å beskrive hvordan sosial bærekraft ivaretas i den norske verdikjeden for villfisk.

Det har også vært en referansegruppe tilknyttet prosjektet. Referansegruppa bestod av medlemmer fra Sjømat Norge, Norsk Nærings og Nytelsesmiddelarbeiderforbund, Fiskebåt, Norsk Sjømannsforbund, Norges Fiskarlag, Norges Kystfiskarlag, og en representant for næringslivet. Rollen til referansegruppen er spesifisert i dokumentet «Mandat og retningslinjer for referansegruppe i FHF-prosjekter» hvor det står at:

«Referansegruppen skal bidra til at prosjektet gjennomføres i samsvar med prosjektets mål, tidsplan og økonomiske rammer og bidra til at prosjektet får størst mulig nytte for bedriftene og næringen. Referansegruppen har en rådgivende rolle i prosjektet (...) Referansegruppen skal bistå prosjektet faglig og være diskusjonspartner før omfattende endringer besluttes og igangsettes.(...) Referansegruppen kan foreslå endringer i prosjektet dersom dette kan styrke prosjektets nytte for næringen. Referansegruppen skal ikke påvirke prosjektet på en måte som kan svekke prosjektets vitenskapelige kvalitet og legitimitet.»

Det har vært fire møter i referansegruppa. Innspillene fra referansegruppen har blitt vurdert av forskergruppen, som har hatt det endelige ansvaret for det faglige innholdet og presentasjonen av dette i rapporter, dokumenter og foredrag. Vi vil takke referansegruppa for deres interesse og bidra til diskusjonen og prosjektet. Det har også vært gjennomført to arbeidsgruppemøter med 24 representanter fra organisasjoner, kontrollinstanser og næringsliv. Det rettes også en takk til alle som deltok her. Og til slutt vil vi takke alle som har stilt til intervju, møter og ellers bidratt i diskusjonen og med informasjon og innspill til prosjektet underveis.

Tromsø, mai 2019

Innhold

1	Sammendrag	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Formål og gjennomføring	2
1.3	Resultater og konklusjon	2
1.4	Nyttevurderinger/anvendelsespotensial	3
2	English summary	4
2.1	Background	4
2.2	Aim and methods	5
2.3	Results and conclusion	5
2.4	Value and use of results	6
3	Innledning	7
4	Problemstilling og formål	8
5	Prosjektgjennomføring	9
5.1	Prosjektgruppen	9
5.1.1	Referansegruppe og workshops	9
5.2	Metodisk tilnærming	9
5.2.1	Intervjuer	10
5.2.2	Statistikk	10
5.2.3	Risikoanalyse	10
6	Oppnådde resultater, diskusjon og konklusjon	12
6.1	Oppsummering av resultater	12
6.2	Mulighet for videre anvendelse og nytteverdi	14
7	Hovedfunn	15
8	Leveranser	16
9	Referanseliste	17

1 Sammendrag

Prosjektet «Dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring» kom i stand etter forespørsel fra Fiskeri- og havbruksnæringens forskingsfond, og har pågått fra desember 2017 til mai 2019.

1.1 Bakgrunn

Bakgrunnen for prosjektet er at norske eksportører i økende grad opplever forespørsel eller krav om dokumentasjon eller sertifisering av den sosiale bærekraften i deres verdikjede. Sosial bærekraft i denne sammenhengen fokuserer spesielt på fravær av slaveri, tvangsarbeid, diskriminering og barnearbeid. I økede grad settes også fokus på ytterligere arbeidsrettigheter som for eksempel friheten til å være organisert, ha en skriftlig arbeidskontrakt, sikkerhet, rett og mulighet til å si ifra om noe ikke er trygt eller riktig og sosial trygghet som pensjon og forsikring. En viktig del av bakgrunnen for diskusjonen omkring sosial bærekraft innenfor fiskerinæringen er saker om utnyttelse av arbeidere, som grove tilfeller av slaveri, drap og misbruk av fiskere og industriarbeidere i Sørøst-Asia (ILO, 2013). I Europa har det vært eksempler på dårlig sikkerhet i den britiske flåten, samt utnyttelse av utenlandsk arbeidskraft i irsk og skotsk fiskeri. Også land som Russland, New Zealand, Tyrkia, og Vest-Afrika har vært nevnt i denne sammenheng (ILO, 2013). I flere tilfeller har det også i Norge vært negative oppslag i media om tilfeller av det man frykter er diskriminering og sosial dumping (se f.eks Fiskeribladet 28.8.17 og 02.04.19, Lofotposten 26.03.19) Selv om det aldri er mistanke om alvorlige brudd på menneskerettigheter, som slaveri eller barnearbeid, lik de man ser andre steder i verden, beskriver dette uakseptable forhold sett i norsk sammenheng.

Forprosjektet «Krav til sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring» etablerte et kunnskapsgrunnlag for sertifiseringsordninger for norsk fiskerinæring. Forprosjektets konklusjon var:

«Det anbefales sterkt at det norske miljøet kommer sammen for å meisle ut forslag til et dokument som viser hvordan sosial bærekraft ivaretas i hele verdikjeden i Norge. De internasjonale standardene for sosial bærekraft er foreløpig bare i støpeskjeen, og ved å være tidlig ute kan man sette agendaen og ha innflytelse på sluttresultatet. I en norsk sammenheng vil det være naturlig å samle arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, næringsorganisasjoner, båteiere og representanter for myndighetene til å utføre dette. Målet må være å lage en «norsk standard» som kan dokumentere sosial bærekraft, og dermed «godkjennes» i markedet. Forslaget kan presenteres og diskuteres internasjonalt for eksempel på NASF i 2018, hvor mange internasjonale kunder vil være tilstede. Det å bruke nasjonalt lovverk som bakgrunn gjør at man kan vise til sanksjonsmulighetene som finnes ved lovbrudd. Dette mangler de frivillige standardene.

En annen måte å bruke et slikt dokument om sosial bærekraft på er å påvirke de eksisterende standardene i den utviklingen de er inne i. Både RFS og MSC er i prosess i å utvikle sosiale bærekraftstandarder. MSC har invitert til en åpen konsultasjonsprosess, mens RFS har en internasjonal arbeidsgruppe som jobber med dette. Der er Norges Fiskarlag representert per i dag.»

1.2 Formål og gjennomføring

Prosjektets hovedmål var å utarbeide et dokument som viser hvordan sosial bærekraft blir ivaretatt i norsk fangstbasert fiskerinæring, og som dekker kundenes behov for dokumentasjon.

Dette ble gjennomført på følgende måte:

1. Kartlegging av dagens situasjon for sosial bærekraft i Norge. Viktige kilder i denne sammenhengen var statistikk og tilsynsrapporter fra Arbeidstilsynet og Sjøfartsdirektoratet.
2. Kartlegging av internasjonale kundekrav. Dette arbeidet ble startet i prosjektet «Krav til sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring», men ble utdypet i dette prosjektet. Denne kundekontakten ble utført i to faser: innledningsvis og ved ferdigstillelse av dokumentet.
3. Næringen, inkludert organisasjonene i arbeidslivet, og kontrollmyndigheter ble samlet to ganger for å diskutere innhold og omfang i et slikt dokument. Dette skjedde innledningsvis (første halvår 2018) og ved ferdigstillelse av dokumentet (oktober 2018).
4. Gjennomført en kvalitativ risikoanalyse i forhold til sosial bærekraft i norsk næring. Analysen identifiserte og beskriver hvor risikoen er størst, hvilken type brudd som er sannsynlig, hvordan eventuelle brudd kommuniseres, håndteres og sanksjoneres.
5. Utarbeidet en rapport som beskriver:
 - a) Trinnene i verdikjeden
 - b) Næringsstrukturen (i grove trekk)
 - c) Nasjonalt lovverk
 - d) Nasjonalt avtaleverk
 - e) Kontrollsystemer og sanksjonsmuligheter

Et slikt dokument er avhengig av jevnlige oppdateringer. Prosjektet har derfor også kartlagt alternativer og anbefalt en løsning for videre oppdatering/håndtering av dokumentet.

1.3 Resultater og konklusjon

Resultatene viser at Norge har forskrifter og systemer som dekker hele spekteret av sosiale bærekraftproblemer nevnt i internasjonale avtaler, og i tilfelle overtredelser er kontrollsystemet og sanksjonene på plass. Både Arbeidstilsynet og Sjøfartsdirektoratet har implementert risikobaserte uannonserte kontroller. Egne Arbeidskriminalitetssentre (A-Krim) er opprettet og både disse og Kriminalpolitiet øker fokus mot også sjømatnæringen. Fagforeningene forteller om økende organisasjonsgrad, og gjør et signifikant arbeid i å lære opp, kontrollere og rapportere om arbeidsforhold og rettigheter både til ansatte og ledere. Risikoanalysen viser at det er noen utfordrende områder, men at myndighetene og fagforeningene jobber kontinuerlig med forbedringer. Generelt kan risikoen for brudd på lover og regler som ivaretar sosial bærekraft betraktes som lav. Utenlandsk arbeidskraft har imidlertid et noe høyere risikopotensial enn andre, både i flåten og i landindustrien. Det kan også synes som det er et behov for ansvarsavklaring og opplæring hos kontrollinstansene på rettigheter og krav rundt flere arbeidsforhold særlig for utenlandsk arbeidskraft både på land og i flåteleddet. Videre kan ting tyde på at det ikke er tilstrekkelig økning i bevilgninger til å kompensere for økte krav til hva kontrollinstansene skal ha kompetanse på og hva de skal kontrollere.

Menneskehandel, slaveri og barnearbeid, beskrevet i en internasjonal sammenheng, ser ut til å være fraværende i sjømatindustrien. Fokuset på sosial bærekraft er økende, og dette fremgår også av myndighetens tiltak som risikobasert inspeksjon og økt samarbeid mellom de ulike myndighetene. Det siste året har også media rettet søkelyset på nettopp disse forholdene noe som også bidrar til å sette sosial bærekraft på dagsorden.

Videre plan for dokumentet er at det i første omgang ligger tilgjengelig på Nofimas nettsider. Man vil oppfordre til at næringsorganisasjoner, bedrifter og myndigheter deler linken og dokumentasjonen både innad og på egne nettsider.

1.4 Nyttevurderinger/anvendelsespotensial

Selv om norsk lovgivning i feltet som berører sosial bærekraft er relativt streng i internasjonal sammenheng, er det behov for dokumentasjon overfor kundene om hvordan systemet virker, og ikke minst, vise at det virker, for å sikre markedsadgang også i fremtiden. Dette prosjektet har resultert i en rapport og en kortversjon i form av et to-siders dokument som fokuserer på de temaene kundene er opptatt av, i tillegg til å omfatte de fleste forhold som eksisterende standarder for sosial bærekraft inneholder. Dokumentet kan være et viktig ledd i markedsarbeidet til spesielt eksportbedrifter som møter eller vil komme til å møte kravene til sosial bærekraft. Dokumentet kan brukes på flere måter. For de kundene som ikke krever en tredjeparts godkjenning, vil dokumentet kunne brukes slik det er. Dokumentet vil også kunne brukes som et grunnlag for å lage en norsk standard akseptert av kundene. For det tredje kan dokumentet brukes som grunnlag for diskusjon med eksisterende og planlagte internasjonale standarder og/eller sertifiseringsordninger. I enkelte markeder vil et slikt dokument kunne gi konkurransefordeler.

2 English summary

The project “Documentation of social sustainability in the Norwegian wild catch fisheries” was funded by The Norwegian Seafood Research Fund (FHF) on initiative from Fiskebåt (Deep-sea fishing fleet organization) and Norges Fiskarlag (Norwegian Fishermen’s Association). The project started in December 2017 and was finished in May 2019.

2.1 Background

The background for the initiative was that the Norwegian seafood exporters have experienced increased demands from their customers for documentation of social sustainability in the Norwegian fleet and onshore processing industry.¹ Social sustainability in this context focuses particularly on the absence of slavery, forced labor, discrimination and child labor. Increasingly, focus is also on additional labor rights, such as freedom to be organized, obligation to provide a written work contract, safety, right and opportunity to tell when something is not safe or by the law (whistleblowing) and the right to social security such as pension and insurance. An important part of the background for the discussion on social sustainability within the fishing industry is reported cases of exploitation of workers, such as cases of slavery, murder and abuse of fishermen and industry workers in Southeast Asia (ILO, 2013). In Europe, there have been examples of lack of on board safety in the British fleet, as well as exploitation of foreign labor in Irish and Scottish fisheries. Countries such as Russia, New Zealand, Turkey, and West Africa have also been mentioned in this context (ILO, 2013). Sadly there has also been several negative cases reported by Norwegian media about what seem to be discrimination and social dumping also in the Norwegian fishing industry and fleet. Even if these cases do not describe serious violations of human rights, such as slavery or child labor, they relate to unacceptable conditions in a Norwegian context.

The pilot project "Requirements for social sustainability in Norwegian catch-based fisheries" established a knowledge base for alternative certification schemes for the Norwegian fishing industry.

The project's conclusion was:

«It is strongly recommended that the Norwegian industry come together to make a proposal for a document that shows how social sustainability is safeguarded throughout the value chain in Norway. The international standards for social sustainability are currently only in the making, and by being prepared Norway can contribute to setting the agenda and influence the end result. In a Norwegian context, it would be natural to gather employee- and employer organizations, business organizations, boat owners and representatives of the authorities to do this work. The goal must be to create a "Norwegian standard" that can document social sustainability, and thus "be approved" in the market. The proposal can be presented and discussed internationally, for example at NASF in 2018, where many international customers will be present. The use of national legislation as a background for this documentations also means that there is possible sanctions for violations, this lack in the current voluntary standards.

¹ We have chosen to use the term “onshore processing”, this includes both buyers and actual processing industry on land (some companies buy, some process, some do both) and are under different laws and regulations than processing at sea.

Another use of such a document on social sustainability is to influence the evolving standards. Both RFS and MSC are in the process of developing social sustainability standards. MSC has invited an open consultation process, while RFS has an international working group where the Norwegian Fishermen's Association is present today. "

2.2 Aim and methods

In order to provide a deep, thorough understanding and documentation of how the Norwegian laws, regulations, controlling authorities/ inspectorates and trade unions work, Nofima and Fafo Institute for Labour and Welfare Studies were given the task of:

- 1) Mapping today's situation of social sustainability in Norway.
- 2) Mapping international customers' needs and demands.
- 3) Conducting two workshops gathering all industry organisations, trade unions, controlling authorities and representatives from fleet and industry to discuss the content and scope of the documentation.
- 4) Conducting a qualitative risk analysis focusing on the social sustainability of the industry. The analysis aimed to identify and describe areas at risk of violations of laws and regulations, type of violations and severity of these. The analysis also explored how these violations are communicated, handled and sanctioned.
- 5) Preparing a document that describes:
 - a. The levels in the value chain
 - b. Industry structure
 - c. National laws and regulations
 - d. National agreements
 - e. Control systems and sanction options
 - f. Risk analysis results
- 6) Planning for handling and updating of the document in the future.

2.3 Results and conclusion

The results show that Norway has regulations and systems that cover the entire spectrum of social sustainability challenges mentioned in international agreements. In case of violations both control system and sanctions are present. Both the Norwegian Labor Inspection Authority and the Norwegian Maritime Directorate have implemented risk-based unannounced inspections. Own Labor Crime Centers (A-Crime) have been established and together with the Criminal Police they are increasing the focus on the seafood industry. The trade unions report increased memberships, and they make a significant effort in training, controlling and reporting on working conditions and rights to both employees and managers. The risk analysis shows that there are some challenging areas, but the controlling authorities and unions are constantly working to improve these areas. In general, the risk of violations of laws and regulations that safeguard social sustainability is regarded as low. Foreign labor, however, has a somewhat higher risk than others, both in the fleet and in the land industry. It also seems that there is a need for clarification of responsibilities and training of the inspectorates on rights and requirements regarding working conditions, especially for foreign labor both on land and in

the fleet. Furthermore, the analysis indicate that there also might be insufficient increase in allocations to compensate for increased requirements at the inspectorates.

2.4 Value and use of results

Although Norwegian legislation regarding social sustainability is strict in an international context, there is a need for documentation about how the system works, and showing that it works, in order to ensure future market access. This project has resulted in a report and a short version in the form of a two-page document that focuses on the topics that customers are concerned about, as well as encompassing most of the conditions that existing social sustainability standards contain. The document can be an important part of marketing, especially for exporting companies that meet or will meet the requirements for social sustainability documentation or certification. The document can be used in several ways. For those customers who do not require third-party approval, the document can be used as this. The document can also be used as a foundation for creating a Norwegian standard accepted by the customers. Thirdly, the document can be used as a foundation for discussion with existing and planned international standards and / or certification schemes. In some markets, such a document can provide a competitive advantage.

3 Innledning

Prosjektet "Dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk villfisknæring" ble finansiert av Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfinansiering (FHF) på initiativ av Fiskebåt og Norges Fiskarlag. Bakgrunnen for initiativet var at norske sjømateksportører har opplevd økt etterspørsel fra sine kunder om dokumentasjon eller sertifisering av sosial bærekraft i norsk flåte og landindustri. Sosial bærekraft i denne sammenhengen fokuserer spesielt på dette med fravær av slaveri, tvangsarbeid, diskriminering og barnarbeid, i økede grad settes også fokus på ytterligere arbeidsrettigheter som for eksempel friheten til å være organisert, ha en skriftlig arbeidskontrakt, sikkerhet, rett og mulighet til å si ifra om noe ikke er trygt eller riktig og sosial trygghet som pensjon og forsikring. En viktig del av bakgrunnen for diskusjonen omkring sosial bærekraft innenfor fiskerinæringen er saker om utnyttelse av arbeidere, som grove tilfeller av slaveri, drap og misbruk av fiskere i Sørøst-Asia (ILO, 2013). I Europa har det vært eksempler på dårlig sikkerhet i den britiske flåten, samt utnyttelse av utenlandsk arbeidskraft i irsk og skotsk fiskeri. Også land som Russland, New Zealand, Tyrkia, og Vest-Afrika har vært nevnt i denne sammenheng (ILO, 2013). I flere tilfeller har det også her hjemme vært flere negative oppslag i media om tilfeller av det man frykter er diskriminering og sosial dumping (f.eks Fiskeribladet 28.8.17 og 02.04.19, Lofotposten 26.03.19). Selv om man i her aldri snakker om alvorlige brudd på menneskerettigheter, som slaveri eller barnarbeid, lik de man ser andre steder i verden, beskriver dette uakseptable forhold sett i norsk sammenheng. Forprosjektet «Krav til sosial bærekraft i norsk fangstbasert fiskerinæring» etablerte et kunnskapsgrunnlag for sertifiseringsordninger for norsk fiskerinæring, og anbefalte en grundigere gjennomgang av lover, regler og praksis som igjen kunne være grunnlag for en dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk villfisknæring.

For å gi en dyp, grundig forståelse og dokumentasjon av hvordan de norske lover, forskrifter, kontrollmyndigheter/inspektører og fagforeninger jobber, fikk Nofima og Fafo, Institutt for Arbeids- og velferdsstudier, oppgaven med å:

1. Kartlegge dagens situasjon for sosial bærekraft i Norge.
2. Kartlegge internasjonale kunders behov og krav.
3. Gjennomføre to arbeidsmøter som samler alle bransjeorganisasjoner, fagforeninger, kontrollmyndigheter og representanter fra flåten og industrien for å diskutere innholdet og omfanget av dokumentasjonen.
4. Gjennomføre en kvalitativ risikoanalyse med fokus på sosial bærekraft i flåte og industri. Analysen skulle identifisere og beskrive områder hvor det er størst risiko for brudd på lover og forskrifter, type brudd og alvorlighetsgrad av disse. Analysen undersøkte også hvordan slike brudd eventuelt vil kommuniseres, håndteres og sanksjoneres.
5. Forberede et dokument som beskriver:
 - a) Nivåene i verdikjeden
 - b) Struktur på flåte og industri
 - c) Nasjonale lover og forskrifter
 - d) Nasjonale avtaler
 - e) Kontrollsystemer og sanksjonsmuligheter
 - f) Resultater fra risikoanalysen
6. Planlegging for håndtering og oppdatering av dokumentet i fremtiden.

Prosjektet ble gjennomført i perioden fra desember 2017 til mai 2019.

4 Problemstilling og formål

Selv om norsk lovgivning i feltet som berører sosial bærekraft er relativt streng i internasjonal sammenheng, var det behov for en samlet dokumentasjon. Dokumentasjonen burde på en forståelig måte kommunisere overfor kundene hvordan det norske systemet virker, og ikke minst vise at det virker, for å sikre markedsadgang. Prosjektet resulterte i et dokument og en kortversjon tilgjengelig for hele næringen/verdikjeden. Dokumentasjonen fokuserer på de temaene som kundene er opptatt av, i tillegg til å omfatte de fleste forhold som dekkes av eksisterende standarder for sosial bærekraft. Dokumentet vil kunne være et viktig ledd i markedsarbeidet til spesielt eksportbedrifter som møter og vil komme til å møte kravene til sosial bærekraft. Dokumentet kan også sikre markedsadgang på markeder som er spesielt opptatt av sosial bærekraft.

Prosjektet er nyttig både for norske eksportører og for fangstleddet. De eksisterende sertifiseringsordninger omfatter ofte fangstleddet, mens det er eksportører som møter kravene. De eksisterende sertifiseringsordningene, som RFS (Responsible Fishing Scheme), er basert på dokumentasjon på enkeltfartøy og/eller skipper. Et dokument som kan vise hvordan sosial bærekraft ivaretas i hele næringen vil kunne redusere behovet for slike eksterne sertifiseringer.

5 Prosjektgjennomføring

5.1 Prosjektgruppen

Prosjektet var plassert i Nofimas avdeling Markedsforskning. Nofima samarbeidet med Fafo og Universitetet i Stirling i prosjektet. Forsker Bjørg Helen Nøstvold ledet prosjektet, og prosjektgruppen bestod ellers av: Pirjo Honkanen og Marianne Svorken (Nofima), Anne Mette Ødegård og Rolf Andersen (Fafo) og James A. Young (University of Stirling). Nofima har inngående kunnskap om markeder for norsk sjømat. Nofima har også i en årrekke arbeidet med problemstillinger rundt miljømessig bærekraft i ulike markeder. Fafo har i en årrekke arbeidet med spørsmål relatert til arbeidslivet, som er aktuelt å vurdere i sammenheng med sosial bærekraft. James Young har i en årrekke arbeidet med markedsrelaterte prosjekter på sjømat, med fokus på bærekraft, senest med Nofima i det FHF-finansierte prosjektet «Marketing and value added effects for white fish and pelagic industries of different eco-labelling schemes» (FHF#900546).

5.1.1 Referansegruppe og workshops

En referansegruppe ble utnevnt av FHF, gruppen har en rådgivende rolle i henhold til FHF's retningslinjer. Gruppen hadde ingen innflytelse på resultatets vitenskapelige kvalitet eller legitimitet. Gruppen inkluderte medlemmer fra:

- Fiskebåt
- Sjømat Norge
- Norsk Nærings og Nytelsesmiddelarbeiderforbund
- Norsk Sjømannsforbund
- Norges Fiskarlag
- Norges Kystfiskarlag
- Representant for industrien

Referansegruppen holdt fire møter under prosjektet og ga også tilbakemeldinger og råd underveis per telefon og på e-post.

To utvidede arbeidsmøter ble gjennomført. Arbeidsmøtene inkluderte deltakere fra bransjeorganisasjoner, fagforeninger, kontrollmyndigheter (Kystvakt, Sjøfartsdirektoratet og Arbeidstilsynet) og representanter fra de tre flåtegruppene (Havgående, stor kyst og liten kyst) og fra landindustrien. På hvert møte var det 24 deltagere. Det første ble gjennomført 4. april 2018. Møtet inneholdt en åpen diskusjon både i plenum og i grupper, og identifiserte risikoområder. Det andre ble gjennomført 24. oktober 2018. Der ble de identifiserte faktorene diskutert, samt risiko, sannsynlighet og alvorlighetsgrad av brudd på disse faktorene. Diskusjonene ble gjort både i plenum og i industri-definerte grupper.

5.2 Metodisk tilnærming

En rekke metoder ble bruk for å kartlegge hvilket nivå og hvilke indikatorer som var relevante å belyse med mål om å dokumentere sosial bærekraft. Sekundær informasjon (se listen i Referanser) ble brukt til å utvikle et spørreskjema (beskrevet nærmere under Risikoanalyse), intervjuguide, kartlegge

utvikling og den framtidige situasjonen internasjonalt og nasjonalt, samtidig som risikoområder ble identifisert.

Det ble deltatt i tre britiske konferanser (Seafood Ethics Common Language Group arrangert av Seafish) med fokus på sosial bærekraft, både som foredragsholder og deltaker. Dette var med på å gi bakgrunn og justeringer i løpet av arbeidet. Prosjektet ble også presentert og diskutert med britiske fisk og chips produsenter og to britiske journalister.

5.2.1 Intervjuer

Fire dybde intervjuer ble utført med sentrale aktører innen britisk prosess- og detaljhandel for å diskutere behovet for og nivået på dokumentasjon og sertifisering.

I Norge ble det gjennomført 25 dybdeintervjuer personlig og/eller telefon med kontrollerende myndigheter: Arbeidstilsynet, Sjøfartsverket, Kystvakten, Politiet og fagforeninger. I tillegg ble det gjennomført en gruppesamtale med 9 personer fra A-krimsentret i Nordland.

5.2.2 Statistikk

Sjøfartsdirektoratet (SD) og Arbeidstilsynet (AT) registrerer sine inspeksjoner basert på både antall inspeksjoner og ordre utstedt under inspeksjoner. I dette prosjektet har vi fått tilgang til disse dataene. SD gjennomfører årlig risikovurdering av fiskefartøy for internt bruk, dette prosjektet ble gitt tilgang til risikovurderingen i 2018, som gir en oversikt over antall inspeksjoner i 2017 og ordre utstedt i forbindelse med disse inspeksjonene.

AT ga tilgang til data av samme type, men disse dataene ble satt sammen for dette prosjektet. Statistikken for landindustrien har vært gjennom en screeningprosess. AT skiller ikke mellom industrien som behandler villfisk og fisk fra akvakultur. Derfor fikk vi først en liste over alle foretak som ble inspisert i perioden fra 2015 til 2017. Basert på kunnskap om næringen fjernet vi alle selskaper som behandler fisk fra akvakultur. Listen ble deretter returnert til AT som produserte spesifikk statistikk for den aktuelle delen av landindustrien.

5.2.3 Risikoanalyse

Risikoanalysen i dette prosjektet var en kvalitativ analyse som identifiserte områder med høy risiko for potensielt brudd på lover og forskrifter, vurderte sannsynligheten for risiko, identifiserte potensielle ofre og rapporterte hvordan risikoen og/eller bruddene håndteres og av hvilken myndighet. Analysen vurderer ikke i hvilken grad disse bruddene faktisk skjer. Den gjennomførte risikoanalysen er en utforskende analyse og må ikke forveksles med en fullstendig risikovurdering. Risikoidentifikasjons- og analyseprosessen ble basert på International Standard for Risk Management (ISO 31000: 2009), delvis på Victorian State Emergency Risk Assessment Methodology (SERAM) og metodikk benyttet av Seafood Slavery Risk Tool. Prosessen fulgte omrisset på figur 1, justert for

Figur 1 *Prosess for risikoanalyse*

omfanget og konteksten til norske standarder. For ytterligere detaljer om metoden se rapporten **“Social Sustainability in Norwegian Fisheries – Evolution and Resilience in Fleet and Industry”** (Nøstvold *et.al.* 2019).

6 Oppnådde resultater, diskusjon og konklusjon

6.1 Oppsummering av resultater

Norsk sjømatindustri leverer sjømat til 145 markeder over hele verden og er verdens nest største sjømateksportør. Flåte og produksjonsanlegg er blant de mest moderne i verden. Bransjen sysselsetter mer enn 11 000 fiskere på over 6 000 fartøyer og sirka 9 000 produksjonsarbeidere i 226 fabrikker. Dette inkluderer ikke tall fra akvakulturnæringen eller ringvirkninger. Fiskeri er spesielt viktig for bosetningen i distriktet langs kysten.

I internasjonale fiskeri rettes i økende grad fokus mot slaveri, barnarbeid og misbruk av arbeidstakere. Det er også økt oppmerksomhet på lønns- og arbeidsvilkår for arbeidskraften i hele den internasjonale verdikjeden for sjømat. Den tydelige sårbarheten for ansatte både i landindustri og til sjøs fremhever behovet for åpenhet. Prosjektet gir en objektiv og åpen dokumentasjon av sosial bærekraft i norsk flåte og landindustri.

Norge har lover og forskrifter som dekker nært alle sosiale bærekraftsspørsmål som er nevnt i internasjonale avtaler. Norge er preget av høy sysselsetting, relativt lave lønnsforskjeller, relativt høy organisasjonsgrad, samarbeid mellom partene i arbeidslivet og en velutviklet velferdsstat. Arbeidsrett og sikkerhet er regulert av en rekke lover og forskrifter; Skipssikkerhetsloven, Skipsarbeidsloven og en fullstendig implementering av ILO 188 er de viktigste for flåte og fiskere. Arbeidsmiljøloven regulerer sikkerheten, rettigheter, forpliktelser og betingelsene i landindustrien, i tillegg til at denne også omfattes av en utvidet kollektiv avtale som sikrer minimumslønn. Utover dette er mange arbeidstakere i tillegg omfattet av kollektive avtaler (både på sjø og land) og med fagforeningsrepresentanter på arbeidsplassen.

Økt fokus på helse og sikkerhet i hele industrien har redusert antall ulykker og arbeidsskader betydelig siden 90-tallet. På sjø og ved kai utfører Kystvakten og Sjøfartsdirektoratet annonserte og uanmeldte risikobaserte inspeksjoner på fartøy av alle størrelser med hensyn til sikkerhet, arbeidsforhold, sistnevnte skal også kontrollere for brudd på menneskerettigheter. Alle norske fiskefartøyer som er lengre enn 15 meter, er forpliktet til å ha aktivt sporings- og overvåkingsutstyr (AIS), dette gjelder også alle mindre fartøy som deltar i fisket etter kongekrabbe, utover dette er AIS også ofte benyttet av andre mindre fartøy av sikkerhetshensyn. International Safety Management System (ISM) er et lovpålagt sikkerhetsstyringssystem som per i dag gjelder for fartøy over 500 BT, fartøy under 500 BT må også ha på plass et sikkerhetsstyringssystem, men dette må ikke være etter ISM-normen. Arbeidstilsynet og A-krimsentrene gjennomfører også risikobaserte og tilfeldige kontroller for å kontrollere sikkerhet, arbeidsforhold og menneskerettigheter i industrianleggene på land. På land har man også et lovpålagt system hvor verneombud valgt blant de ansatte skal delta aktivt i bedriftens HMS-arbeid.

Tabell 1 viser de viktigste faktorene som beskriver norsk flåte og industri med de lover og forskrifter som sikrer et trygt og rettferdig arbeidsmiljø. Tabellen omfatter de viktigste flåtegruppene og det finnes unntak fra tabellen.

Tabell 1 Beskrivelse av norsk flåte og industri

	Liten kyst	Kyst	Stor kyst	Ringnot	Pelagisk trål	Havgående flåte	Autoline	Snøkrabbe	Landindustri
Antall fartøy/ bedrifter	1255+2404*	359	178	73	15	36+14	26	9	226
Lengde (m)	>11	11-15	15-28	42-80	50-70	39-80	38-60	~52	Na
Alder (gj.snitt)	~24	~24	~28	~17	~20	~15	~20	~42	Na
BT (gj.snitt)	~12	~36	~110	~860	Na
Mannskap/ansatte	1-2	2-5	5-10	14/2	11	40/2	36/2	45/2	5-50
Tur lengde i dager	1	1-3	1-20	1-7	3-42	14-30	14-35	20-30	Na
Fangstområde	F, Kn	F, Kn	Kn, Nh	Kn, Nh, Int	Nh, Int	Nh, Ss, Int	Kn, Nh, Int	Nh, Ss, Int	Na
Redskapstype	J, G, L	J, G,L,Sv	RN, Sv	RN	T	T	AL, G	Te	Na
Art	To, H, B	To, H, B	To, S, H	Si, M, P	Si, M, P	To, H, S	To, H, L	SK, R	HF, SD eller P
Eierskap	F/I	F/I	F/I,Co	F/I,Co	F/I, Co	F/I, Co	F/I, Co	F/I, Co	F/I, Co
Tvangsarbeid	N	N	N	N	N	N	N	N	N
Barnearbeid	FS, FD	FS, FD	FS, FD,U	U	U	U	U	U	K
Diskriminering	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	AM
Dokumentert regelmessig lønn	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA, TA
Kontrakt	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig
Fri organsiering	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Bo-område	N	N	JA	JA	JA	JA	JA	JA	Na
Lias og ventilasjon	N	N	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Arbeid- og hviletid	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	ILO	AM
Medisinsk undersøkelse	N	N	JA	JA	JA	JA	JA	JA	N
Forsikring og pensjon	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Sikkerhet og førstehjelpstrening	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	JA, Sik	HMS
Rettigheter ved sykdom og skade	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Mannskapsliste	N	N	JA	JA	JA	JA	JA	JA	Na
Sikkerhets kontroll	S.DIR	S.DIR	S.DIR	S.DIR	S.DIR	S.DIR	S.DIR	S.DIR	MT/AT
Redningsflåte/-dress	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	Na
Fartøysinstruks	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	JA, S.DIR	Na
Sikkerhets- og verneutstyr	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
ISM	R*	R*	R*	JA	R*	JA	R*	R*	Na
AIS sporing	N/KKF	N/KKF	JA	JA	JA	JA	JA	JA	Na

AL- Auto line
 AM- Arbeidsmiljøloven
 AT- Arbeidstilsynet
 B- Blåkeveite
 Co- Selskap
 F- Familie
 F- Fjordområder
 FD- Deltagende foreldre
 FE- Foreldresamtykke
 G- GarnPS- Purse seine
 H- Hyse
 HF- Hvitfisk
 HSE- Helse, miljø og sikkerhetsregler
 I- Individuelt
 ILO- ILO 188 work in fisheries convention

Int- Internasjonalt hav
 ISM- International management system
 J- Juksa
 JA- Ja
 K- Kulturelt arbeid
 Kn- Kystnært
 KCF- Kongekrabbe fiske
 KK- Kongekrabbe
 L- Line
 M- Makrell
 MA- Mattilsynet
 N- Nei
 Na- Not applicable
 Nh- Nasjonale havområder
 P- Pelagisk fisk

R- Anbefalt
 R- Reker
 R*- Innført alternativt system
 S- Sei
 S.DIR- Sjøfartsdirektoratet
 SD – Skalldyr
 Si- Sild
 Sik – Sikkerhetskurs
 SK- Snøkrabbe
 Ss- Svalbardsonen
 Sv- Snurrevad
 T- Torsk
 TA- Tariff avtale
 Te- Teine
 U- Utdanning

I et internasjonalt perspektiv er særlig forhold rundt slaveri og barnarbeid viktig å belyse ytterligere. Det er ingen indikasjoner på at det eksisterer slaveri eller tvangsarbeid i norsk fiskerinæring. Avhengig av hvilken definisjon man benytter kan barnarbeid være omdiskutert og vil derfor adresseres særskilt. I noen tilfeller er eldre barn i arbeid på norske fartøy og i industrien. Ifølge lovverket må man, for å jobbe ombord på et skip, være minst 16 år. Som en del av utdanning (U) er alderen 14 år. Videre må det gis spesiell oppmerksomhet når det gjelder helse, utvikling, miljø og skolegang til arbeidstakere under 18 år. Unntak fra 16-årsgrensen kan også gjøres ved ungdommer som arbeider sammen med foreldre (FD) eller med foreldres samtykke (FS) i den mindre flåten, som for eksempel ved fiske av ungdomskvoten. Yngre barn kan delta i kulturarbeid (K), som kutte av torsketunger, så lenge det er frivillig og ikke skader deres sikkerhet, helse, utvikling eller skolegang. Det at eldre barn får delta i fiskerinæringen gjennom blant annet tilbud om ungdomskvoteordning og tungeskjæring sees på som en fin måte å drive rekruttering, ivareta tradisjoner og kystkultur samtidig som man gir barna en sjanse til å tjene og forvalte egne penger. I den vestlige verden i dag er utfordringene heller at eldre barn og ungdom får for lite ansvar og skjermes for mye. Slikt arbeid sees derfor på som et gode og en unik mulighet for ungene, ikke en utfordring.

Resultatene viser at Norge har forskrifter og systemer som dekker hele spekteret av sosiale bærekraftproblemer nevnt i internasjonale avtaler, og i tilfelle overtredelser er kontrollsystemet og sanksjonene på plass. Både Arbeidstilsynet og Sjøfartsdirektoratet har implementert et system som gjør at de kontrollerer bedrifter og fartøy som er definert som risikobedrifter oftere enn andre. Risikosystemet er basert både på varsler, tidligere kontroller og alder på fartøy. Antallet og lokasjon av bedrifter og antallet fartøy med uforutsigbarhet for hvor de går i havn, gjør at dette er en meget hensiktsmessig måte å benytte ressursene på. Dette dokumentet viser at det er noen utfordrende områder, men myndighetene og fagforeningene jobber kontinuerlig med forbedringer. Generelt kan risikoen for brudd på lover og regler som ivaretar sosial bærekraft betraktes som lav. Utenlandsk arbeidskraft har imidlertid et noe høyere risikopotensial enn andre, både i flåten og i landindustrien. Resultatene viser videre at det synes å være et ytterligere forbedringspotensialet rundt både dialog mellom instansene, ansvarsavklaring for hvem som skal kontrollere hva og hvor, og kompetanseoppbygging hos kontrollører. Det kan synes å være en utfordring at kontrollinstansene ikke får tilstrekkelig økt bevilgning til å innfri de økte krav og forpliktelser som kommer med blant annet implementering av ILO 188.

6.2 Mulighet for videre anvendelse og nytteverdi

Selv om norsk lovgivning i feltet som berører sosial bærekraft er relativt streng i internasjonal sammenheng, er det behov for dokumentasjon overfor kundene om hvordan systemet virker, og ikke minst, vise at det virker, for å sikre markedsadgang også i fremtiden. Dette prosjektet har resultert i en rapport og en kortversjon i form av et tosiders dokument som fokuserer på de temaene kundene er opptatt av, i tillegg til å omfatte de fleste forhold som eksisterende standarder for sosial bærekraft inneholder. Dokumentet kan være et viktig ledd i markedsarbeidet til spesielt eksportbedrifter som møter eller vil komme til å møte kravene til sosial bærekraft. Dokumentet kan brukes på flere måter. For de kundene som ikke krever en tredjeparts godkjenning, vil dokumentet kunne brukes slik det er. Dokumentet vil også kunne brukes som et grunnlag for å lage en norsk standard akseptert av kundene. For det tredje kan dokumentet brukes som grunnlag for diskusjon med eksisterende og planlagte internasjonale standarder og/eller sertifiseringsordninger. I enkelte markeder vil et slikt dokument kunne gi konkurransefordeler.

7 Hovedfunn

- Det er meget liten risiko for at det foregår alvorlige lovbrudd rundt menneskerettigheter som frihetsberøvelse, tvangsarbeid og barnarbeid.
- Norge har forskrifter og systemer som dekker hele spekteret av det som inngår i internasjonale avtaler rundt temaet sosial bærekraft.
- Utenlandsk arbeidskraft har en noe høyere risiko for å bli utnyttet eller diskriminert.
- Økt bevilgning og ansvarsavklaring vil også kunne forbedre kontroll, opplæring og pålegg i forhold til elementer som angår sosial bærekraft.
- Kontinuerlig fokus på samarbeid mellom kontrollmyndigheter og fagforeninger vil bevare og styrke sosial bærekraft i norsk fiskerinæring.

8 Leveranser

- Presentasjon på Seafood Ethics Common Language Group (SECLG), arrangert av Seafish, 24. Januar 2018
- Populærvitenskaplig artikkel på Nofimas nettsider 3. mai
- Polulærvitenskaplig artikkel hos Fiskeribladet 2. mai
- PDF utviklet og A3 folder trykket (på engelsk og norsk) og delt på ESE Brussels, april 2018, Norfishing August 2018 og av næringsaktørene selv i kundemøter
- Presentasjon på Norfishing 21. august
- Presentasjon for Ramoen og Sjømatrådet 18. september
- Presentasjoner om prosjektet, framdrift, risikoanalyse og status kartlegging på referansegruppe-møter og arbeidsgruppemøter.
- Levert referater fra 3 referansegruppemøter og 2 arbeidsgruppemøter.
- Presentasjon for A-krim Nordland i Bodø 28 februar 2019
- Rapport: **Social Sustainability in Norwegian Fisheries – Evolution and Resilience in Fleet and Industry**. Nofima rapport 16/2019
- 2-siders kortversjon – “Social sustainability in the Norwegian wild fish fleet and industry
- Populærvitenskaplig artikkel på Nofimas nettsider i løpet av mai 2019
- Populærvitenskaplig artikkel i løpet av mai 2019
- Vitenskapelig artikkel i fagjournal under arbeid leveres før 31.12.2019

Nofima står også til disposisjon dersom næringen skulle ønske foredrag om problemstillingen på et senere tidspunkt.

9 Referanseliste

ILO (2013). Caught at sea. Forced labour and trafficking in fisheries. International Labour Organization. Geneva.

Nøstvold, B.H., A.M. Ødegård, M. Svorken, A. Andersen & J.A. Young (2019). Social Sustainability in Norwegian Fisheries- Evolution and Resilience in Fleet and Industry. Rapport 16/2019, Nofima, Tromsø.

